

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

321

4-60

3

F 1 DEC 2009

6 SEP 2006

ժողովրդական գրադարան „ՊԱՅՔԱՐ“

321

Ա-60

Ա. ԱՆՆԵՆՍԿԱՅԵԱ.

74

ԻՆԶԷ

ՀԱՅԱՐԱԿԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

ՆՈՐ ԱՇԽԱՐՀ

ԳԻՆՆ Է 5 400.

Թարգմ. Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆՅ:

Յարգաւել Խ. Մ. Չմանակյան
1906.

15213

3 FEB 2013

70253.68

Ի՞ՆՉ Է ՀԱՍՏԱՐԱԿԱԳԵՏՈՒԹՅԱՆ.

„Հասարակագետութիւն“ ասելով շատերին թւում է, որ դա մի այնպիսի տէրութիւն է, ուր կառավարութեան իշխանութիւնը թոյլ է, ուր ամեն մարդ անում է այն, ինչ որ ցանկանում է, ուր ամեն ոք՝ օրէնքից չքաշուելով, կարող է անկարգութիւններ անել ու խախտել խաղաղ բնակիչների իրաւունքները: Այդ կարծիքը միանգամայն սխալ է: Հասարակագետութեան մէջ կառավարութեան իշխանութիւնը ոչ պակաս զօրաւոր է, քան միապետական երկիրներում. այնտեղ ևս գոյութիւն ունին նոյնպիսի խիստ օրէնքներ, ուրիշի իրաւունքները խախտող, ամեն յանցանք, ամեն անիրաւութիւն պատժող նոյնպիսի դատարաններ և կարգ ու կանոնի, կեանքի խաղաղ բնթացքի վերայ հսկող նոյնպիսի ռատիկանութիւն:

Եթէ կառավարութեան գլուխ կանգնած է մի մարդ՝ թագաւոր, կայսր, վեհապետ, սուլթան՝ կոչւում է միապետութիւն: Միապետական երկրում միապետի իշխանութիւնն առհասարակ հօ-

րից անցնում է ժառանգաբար որդուն, կամ մօտիկ ազգականին: Ժողովրդին թագաւոր ընտրելու ղէպքեր հազիւ է պատահում. սովորաբար այդ լինում է այն ղէպքում, երբ թագաւորը մեռնում է իրենից յետոյ ոչ մի մօտիկ ազգական չլիողներով, կամ երբ նոր թագաւորութիւն է հիմնւում: Այդպէս է եղել Ռուսաստանում ոռւսաց այժմեան կայսրների նախահօր՝ Միխայիլ Ֆէօօրովիչի ընտրութեան ժամանակ, այդպէս եղաւ Բուլղարիայում, երբ նա ազատուեց Տաճկական տիրապետութիւնից, այդպէս եղաւ և վերջերս Նօրվեգիայում, երբ սա բաժանուեց Շվեդեայից:

Որքան էլ թագաւորը խելօք, ուժեղ ու բանիմաց լինի՝ չի կարող նա մէն-մենակ, անձամբ կառավարել տէրութեան բոլոր գործերը: Նրան անխուսափելի կերպով անհրաժեշտ են օգնականներ: Եւ նա ընտրում է այդ օգնականներին՝ մինիստրներին իր ցանկութեան համաձայն և յանձնում է նրանցից իւրաքանչիւրին կառավարութեան մի որ և է մասը: Մինիստրներն էլ իրանց կողմից են հրաւիրում օգնութեան զանազան չինովնիկների և նրանց հսկողութեանը յանձնում այս կամ այն գործերը: Վերջ-ի վերջոյ գուրս է գալիս, որ ժողովուրդը գործ չի ունենում ոչ մի այն թագաւորի, այլ և նրա մինիստրների

հետ, և միապետի կամքը նրան հասնում է մի ամբողջ շարք շինովնիկների աստիճաններից:

Մինիստրներն ամբողջովին կախումն ունեն կայսրից: Նա է միայն քննում, թէ լաւ են կատարում արդեօք նրանք իրենց վստահացած պարտականութիւնը. նա միայն կարող է նրանց զրկել կամ փոխադրել պաշտօնից: Մինիստրներն են կառավարում պետութեան բոլոր եկամուտներն, սրանք են պետական փողերը՝ ծախսում հէնց իրենց կազմած ու թագաւորից հաստատուած նախահաշուի համաձայն: Թէ որ աստիճանի արդարացի է գործադրում այդ նախահաշիւը, նրանք ոչ ոքի այդ մասին հաշիւ չեն տալիս, բացի թագաւորից: Թագաւորն իր կամքով կարող է հարկերն ու տուրքերը պակասացնել կամ շատացնել, չհաւաքել ժողովրդի այս կամ այն մասից. նա կարող է տէրութեան ծախսերը կրճատել, կամ ընդհակառակն, աւելացնել, կարող է իր անձնական պէտքերի համար նրանցից ընտրել այն գումարները, որն ինքը կարևոր կհամարի:

Մինիստրները կազմում են օրէնքները, իսկ թագաւորը հաստատում է, և նրանք իրենք էլ հրակում են, որ այդ օրէնքները խստիւ կատարուեն: Թագաւորն ու իր մինիստրներն նոյնպէս են թարկւում են օրէնքներին, բայց քանի որ օրէնքի վերացնելը, կամ հինը նորի փոխարինելը մի-

անգամայն թագաւորից է կախուած՝ նա միշտ էլ կարող է ոչնչացնել այն օրէնքը, որն իրեն համար այնքան էլ ձեռնառու չէ: Այն պետութիւնը, որ կառավարուում է այդ եղանակով, կոչուում է *սևսանման միապետութիւն*, որովհետեւ այդտեղ միապետի կամքը չի սահմանափակուած մի որևէ ուրիշի կամքով: Բոլոր հպտտակները պարտաւոր են անսպասան կատարել նրա տուած օրէնքները, և իրաւունք չունին քննադատել՝ լաւ են թէ վատ այդ օրէնքները, բաւարարութիւն են տալիս իրենց պահանջներին, թէ ոչ:

Բայցի անսահման միապետութիւնից կայ և *սահմանադրական միապետութիւն*: Սրա կառավարութեան գլուխ կանգնած է նոյնպէս ժարանգական միապետը՝ ու այլև այլ կարգի գործեր վարում են մինիստրները. բայց այնտեղ ժողովուրդը նոյնպէս մասնակցում է պետութեան կառավարելու գործերին. գոնէ մինիստրների գործունէութիւնն ստուգելու իրաւունք ունի: Այդ նպատակով ժողովուրդը ընտրում է իր լիազօրներին՝ պատգամաւորներին, որոնք կազմում են առանձին ժողով՝ պարլամենտ, ոչալտ և այլն: Պատգամաւորների այդ ժողովը խորհրդածութեան է առնում մինիստրների կազմած օրէնքները. քննելով՝ մերժում է

այնպիսիները, որոնց ազգաբնակչութեան համար անօգուտ է գտնուում, միւսների մէջ իրեն զիտողութիւններն ու փոփոխութիւններն է մտցնում, մի քանիսն էլ, վերջապէս, համաձայնում է ամբողջովին ընդունել: Կայսրն օրէնքը հաստատում է արդէն պատգամաւորների քննութիւնից ու ընդունելուց յետոյ, և միայն այդպիսի օրէնքն ոյժ ունի, այդպիսի օրէնքին միայն բոլորեքեան պարտաւոր են հնազաղուել:

Սահմանադրական կայսրութեան մէջ թագաւորն ինքն է ընտրում ու նշանում մինիստրներին, ինչպէս անսահման կայսրութեան մէջ, միայն այն տարբերութեամբ, որ այդ մինիստրներն իրենց գործունէութեան մասին հաշիւ են տալիս ոչ միայն թագաւորին, այլ և պատգամաւորներին՝ ժողովրդից ընտրուած ներկայացուցիչներին: Պատգամաւորներն իրաւունք ունին իրենց զգոճութիւնն արտայայտել, եթէ որ և է անհոգութիւն նկատեն նրանց գործերի մէջ. իրաւունք ունեն *հարցապնդում* անել նրանց վարչութեան մէջ կատարուած ամեն մի զեղծմունքի համար: Անընդունակ նկատուած մինիստրին պատգամաւորներն իրաւունք չունեն ինքնազուլիս պաշտօնից հեռացնել, բայց իրաւունք ունեն արտայայտել իրենց *սևխտսևնութիւնը* զէպի նա, և այդ անվստահութիւնը տարածուած է բոլոր մինիստրները

վերայ, որովհետև բոլոր մինխտորները միասին կազմում են մի „*Уагъіаіа*“, ու ամենքն էլ շատ թէ քիչ չափով պատասխանատու են մէկը միւսի արածի համար: Այդ հանգամանքներում ժողովրդի ներկայացուցիչներն, այդպիսի մինխտորութեան մտքած ոչ մի օրէնքը, չեն ընդունում: Կայսրը կամայ-ակամայ ստիպուած է լինում արձակել այդ մինխտորութիւնն, որն անհաճելի է ժողովրդի ներկայացուցիչներին, և ընտրել նորը, վստահութիւն վայելող մարդկանցից: Երբեմն, ասենք, նա այլ միջոցի էլ է դիմում. նա արձակում է ներկայացուցիչների ժողովը և նոր ընտրութիւններ յայտարարում: Եւ այդ այն նպատակով, որ իմանայ թէ ժողովուրդն իր պատգամաւորներին հետ համամիտ է թէ ոչ, և երբ երևում է, որ նա համամիտ է, և որ նոր ժողովն էլ նոյնպէս անվստահ է դէպի մինխտորները՝ այն ժամանակ նա՝ թագաւորը ստիպուած՝ զիջում է:

Ժողովրդական ներկայացուցիչներին ժողովը տէրութեան բոլոր ել և մտից նախահաշիւն ստուգում և մանրագննիւնքնութեան է առնում: Ո՛չ մի հարկ, ո՛չ մի տուրք չի կարելի պահանջել հասարակութիւնից, առանց նրա թոյլտուութեան: Նրանք նոյնպէս ուշադրութեամբ աչքի են անցկացնում ծախքերի բոլոր յօդուածներն ու կրճատում այնպիսիները, որոնք չափից գուրս իրենց

ծանր են թւում: Պատգամաւորները հէնց իրենք են որոշում, թէ թագաւորը, նրա ընտանիքն ու պալատը տարեկան որքան պիտի մխտէ: Տէրութեան փողերը կարգադրելու այդ իրաւունքը պատգամաւորների ժողովին ակելի ոյժ է տալիս: Այնպէս որ, թագաւորը, եթէ ուզենայ մի որոշ ժամանակ նրանց ժողովի չհրաւիրել՝ չէ կարող, որովհետև առանց նրանց կարգադրութեան ոչ ոք իրաւունք չունի ոչ հարկեր պահանջել և ոչ վճարել. մինչև անգամ ինքը կայսրը չէ կարող ոչ մի կոպէկ ստանալ պետական գանձարանից:

Ասիականադրական երկիրներում կայսեր անձը համարուում է ազատ պատասխանատուութիւնից, այսինքն ոչ ոք իրաւունք չունի դատել վեհապետին նրա արարքների համար, կամ նրա գործերից հաշիւ պահանջել: Շնորհիւ այդ բանի՝ մի թագաւոր, որ իր ժողովրդի շահերի մասին չի հոգում, կամ չի հասկանում թէ ինչի մէջ է կայանում այդ շահը՝ կարող է ազգաբանութեան համար վնասակար որ և է կարգադրութիւն անել. որպէսզի խոյս տրուի մի այդպիսի վտանգից՝ սահմանադրական-միապետական երկիրներում, մի այսպիսի օրէնք գոյութիւն ունի, այն է՝ կայսեր ամեն մի կարգադրութիւնը, ամեն մի հրահանգը օրինական է համարուում միայն այն դէպքում, երբ նրա տակ ստորագրում է մինխտորներից մէկն ու մէկը:

Բոլոր մինիստրները պատասխանատու են ժողովրդական ներկայացուցիչների ժողովի առաջ, հետևաբար և իւրաքանչիւրը նրանցից վախենումէ ստորագրել կայսերական այն հրահանգը, որը ներկայացուցիչների հաւանութեանը չէ արժանացել:

Անասիման միապետութեան կայսեր հպատակներից պահանջում է, առանց դէս ու դէնի, անպայման հպատակութիւն նրա հրատարակաց կարգադրութիւնների՝ օրէնքների առաջ: Այդ օրէնքները լաւ են թէ վատ, օգտակար են թէ վնասակար, այդ նրանց գործը չէ. նրանք պարտական են խորապէս հաւատարու, որ նրանց վրայ մտածումեն, որ նրանց մասին հոգս են քաշում թագաւորն ու նրա մինիստրները: Եթէ նրանք նկատում են մի որևէ չինովսիկի իր պաշտօնի չարը գործ գնելը, իզուր է լինում նրա վերայ գանգատուելը, որովհետև այդ գանգատը անցնում է հէնց այն մինիստրի կամ նահանգապետի ձեռքն, որը նշանակում է այդ չինովսիկին: Եթէ նրանք ցանկանան հասցնել ի գիտութիւն թագաւորի իրենց կարիքների և ցանկութիւնների մասին, նրանց ձայնը կիսեղգուի այն երկար մի շարք չինովսիկներից, որոնք կանգնած են նրանց և թագաւորի մէջտեղը:

Բոլորովին այլ կերպ է սահմանափակ կամ սահմանադրական միապետութիւններում:

Այդտեղ ամեն մի քաղաքացի իրեն պարտաւոր է համարում քննադատել թագաւորից տուած և ժողովրդի ներկայացուցիչներից հաստատուած օրէնքները: Նրանք քննում են թէ որքան այդ օրէնքները համապատասխան են աեղական պահանջներին, նկատողութեան են առնում նրանց այն պակասութիւններն ու վնասութիւնները, որոնք կարեւր են գտնում մտցնել նրանց մէջ: Չինովսիկների անհոգութիւնն ու պաշտօնի ի չարը գործ գնելը նոյնպէս անուշադիր չեն մնում. բոլորն էլ գիտեն, որ նրանց մասին կարելի է յայտնել մինիստրներին և դրա համար նրանք շտապում են անմիջապէս ուղղել այդ, որպէս զի չզրկուին ժողովրդի վստահութիւնից: Ժողովրդական ներկայացուցիչների ժողովի համար պատկամաւոր ընտրելիս՝ նոյնպէս հարկ է լինում ամեն մէկին լաւ մտածել, լաւ խորհել, այն է՝ ընտրել այնպիսի մարդու, որը լաւ գիտենայ տեղեկան գործերը, որ հարկ եղած դէպքում նա կարողանայ բացատրել այդ և ուրիշներին. անպայման ազնիւ մարդու, որ ոչ մի հրապոյրից չի շողոքորթուիլ և չի դաւաճանիլ իր ընտրողներին. լսելացի և առողջ գատողութեան տէր մարդու, որ կարողանայ ինքն անձամբ գլուխ դուրս տանն

պետական բարդ խնդիրներում, կամ դիմել լուսամիտ մարդկանց օգնութեան, որոնք անշահախնդիր ցանկանում են ժողովրդի բարիքը: Այդ բոլորի համար սահմանադրական պետութեան մէջ անհրաժեշտ է, որ ամեն մարդ լրագիր և գրքեր կարգալ իմանայ, ժողովներում ուրիշներին հետ շփումն ունենայ, կարողանայ լսել զանազան կարծիքներ իրեն զբաղեցնող խնդիրների վերաբերմամբ և ինքն էլ համարձակ, բացարձակ արտայայտէ իր մտքերը, որպէսզի իմանայ թէ ի՞նչ ընդդիմախօսութիւններ կլինեն իր ասածների դէմ և իմանայ թէ ով իրեն ասածները համակրում է: Ահա թէ ինչու համար բոլոր սահմանադրական երկիրներում գոյութիւն ունի խօսքի և մամուլի ազատութիւն, անձի անձեռնմխելութիւն. այսինքն անկարելի է, որ մի որևէ մէկը ենթարկուի պատասխանատուութեան իր ճառերի համար, անկարելի է, որ մի որևէ մէկը զրկուի ազատութիւնից և ենթարկուի մի որևէ ճնշումի առանց դատարանական վճռի:

Հասակարապետական կառավարութեան մէջ առանձին անհատներին վիճակուած է աւելի ևս մտածել և հոգ տանել հասարակական գործերի վերաբերմամբ, քան սահմանափակ միապետութեան մէջ, որովհետև այդ ձևի կառավարութեան մէջ ժողովուրդն աւելի մեծ մասնակցութիւն է

ունենում, քան թէ այլ եղանակի պետութիւնների մէջ:

Ամբողջ ժողովուրդը, բոլոր քաղաքացիք, մի որևէ երկրի՝ չեն կարող, հասկանալի է, անմիջական կերպով և օրէնքներ յօրինել և նրանց իրագործել: Մինչև անգամ փոքր համայնքներում մի որևէ վճիռ կայացնելով՝ համայնական ժողովում, ժողովուրդը նրա գործադրութիւնը յաճառարում է յատուկ ընտրուած մարդկանց՝ զիւղական տանուաէրին, տեղական վարչութեան և այլն: Հասարակապետութեան մէջ օրէնքների հրատարակութեան իրաւունքը պատկանում է ժողովրդից ընտրուած ներկայացուցիչների ժողովին, իսկ գործադիր իշխանութեան գլխաւորի՝ ժառանգական միապետի տեղը՝ բռնում է մի ընտրուած անհատ՝ *պրեզիդենտը*, որն ընտրուում է, ոչ ընդ միշտ, այլ, սովորաբար, մի քանի տարով, և որի իշխանութիւնը միշտ էլ սահմանափակուած է—երբեմն աւելի, երբեմն պակաս:

Եթէ հասարակապետութեան մէջ՝ հասարակապետութեան մի խաւը կամ մի դասակարգը իշխում է բոլոր մնացածների վերայ, այն ժամանակ ստեղծւում է, այսպէս ասած, *արխատօկրատիական* հասարակապետութիւն: Այդպիսի հասարակապետութեան մէջ իշխանութիւնը պատկանում է իշխող դասակարգի ներկայա-

ցուցիչների ժողովին. հէնց այդ դատակարգն էլ ընտրուած է իր միջից պրէզիդէնտին—նախագահին: Սկզբներում գոյութիւն ունէին միքանի այդպիսի հասարակապետութիւններ, ուր իշխանութիւնը մի տեղ աւելի յայտնի, մի ուրիշ տեղ՝ ամենահարուստ մարդկանց ձեռքումն էր գտնուում: Բայց այժմ գոյութիւն ունին միայն ուսմկապարական հասարակապետութիւններ. այսինքն այնպիսիները, ուր քաղաքական իրաւունքների տէրը հանդիսանում է բոլոր ժողովուրդը, այն է՝ ժողովրդի բոլոր դասակարգերի անհատները, որոնք որոշ հասակի են հասած և արտատաւորուած չեն դատարանով—ընտրուած են իրենց ներկայացուցիչները և ամեն մէկը իրաւունք ունի, մինչև անգամ, հասարակապետութեան պրէզիդէնտը գտնարու: Այսպէս Փրանսիական հասարակապետութեան նախկին պրէզիդէնտը՝ Լուբէն մահուց ծախողի ընտանիքից էր, իսկ այժմեանը՝ երիտասարդ հասակում դրասենեակի հասարակ ծառայողէր: Հիւսիսային-Ամերիկայի Միացեալ Նահանգների Հասարակապետութեան ամենայայտնի պրէզիդէնտներից մէկը՝ Աբրամ Լինկոլն, որի օրով վերջ տրուեցաւ նեգրների ստրուկութեան, երիտասարդ հասակում անտառից զետերով գերան բշոյ էր:

Փրանսիայում պրէզիդէնտին ընտրում է,

այսպէս սասած, Ազգային ժողովը, որը կազմուած է պալատի պատգամաւորներից (բոլոր ժողովրդի ներկայացուցիչներից) և Սենատից, որի անդամները (300 հոգի) 40 տարեկանից պակաս չպիտի լինին և որոնց ընտրումեն իւրաքանչիւր զեպարտամենտի (նահանգի) տեղական պատկամաւորներն և տեղական ինքնավարութեան ներկայացուցիչները: Պրէզիդէնտը հաշոււմ է գործադիր իշխանութեան գլուխը, նա է նշանակում մինիստրներին ու բարձրաստիճան աստիճանաւորներին, նա է առաջարկում իր ցանկացած օրէնքները պատկամաւորների պալատին քննելու համար, որը պալատը կարող է և չընդունել: Եթէ երկու պալատները, այն է՝ պատգամաւորների պալատը և Սենատը մի որևէ օրէնք ընդունում են, պրէզիդէնտը չի կարող նրան չհաստատել: Նա իրաւունք չունի պալատի համաձայնութիւնը չստացած՝ պատերազմը յայտարարել. իսկ օտար պետութիւնների հետ դաշինք կապել կարող է, միայն ոչ կարևոր գործերի վերաբերմամբ. բոլոր այն կարևոր պայմանագիրը, որ վերաբերում են վաճառականութեան, պետական ֆինանսներին, հող ձեռք բերելուն, կամ զիջում անելուն—անհրաժեշտ է երկու պալատների հաւանութիւնն ու վաւերացումն: Պրէզիդէնտը, այնպէս, ինչպէս և ամեն մի կայսր, ոչ ոքի առաջ պատասխանատու

չէ իր պաշտօնական գործողութիւնները համար, բայց նա էլ, որպէսզի իր բոլոր հրամանները, օրինական ոյժ ունենան, պէտքէ որ մինիստրներէց մէկն ու մէկին ստորագրել տայ:

Ամեն մի մինիստր վարում է կառավարութեան մի որևէ մասը և պատասխանատու է իր մինիստրութեան մէջ կատարուող ամեն մի շահագործման համար պալատի առաջ. բացի դրանից, բոլոր մինիստրները միասին պատասխանատու են կառավարութեան ամբողջ գործողութիւնները համար:

Հիւսիսային-Ամերիկայի Միացեալ Նահանգների Հասարակապետութեան նախագահը ընտրուում է բոլոր ժողովրդից, այսինքն բոլոր իրաւունք ունեցող քաղաքացիներից, երկաստիճան ընտրութեամբ. ժողովուրդը ընտրում է պատուիրակներ, իսկ դրանք ձայների մեծամասնութեամբ ընտրում են նախագահ չորս տարով: Նախագահն նշանակում է բոլոր մինիստրներին ու գլխաւոր աստիճանաւորներին և նրա մինիստրները միմիայն նրան են հաշիւ տալիս իրենց գործողութիւնների համար ու պատասխանատու են միմիայն նրա առաջ: Բայց դրա փոխարէն, նախագահն ինքը պատասխանատու է ժողովրդի ներկայացուցիչների պալատի առաջ: Օրէնքներ կազմելու իրաւունքն պատկանում է ժողովրդի

ներկայացուցիչներին, և եթէ պրէզիդէնտը համաձայն չէ այդ պալատի օրէնքների հետ՝ նա կարող է վերադարձնել նրանց նորից քննելու համար, բայց այդ նոր քննութիւնից յետոյ արդէն պարտական է ընտուներ:

Ամենամեծ մասնակցութիւնն երկրի կառավարութեան մէջ Շվեյցարական ժողովուրդն ունի:

Փոքրիկ Շվեյցարեան—ոչ միայն ուսման վարական, այլև ֆեդերատիւ, այնէ՛ դաշնակցական հասարակապետութիւն է: Նա բաղկացած է 22 կանտոններից, որոնք լիակատար ինքնուրոյնութիւն ունեն այն ամեն բանում, ինչ որ վերաբերում է տեղական ինքնավարութեան, և իւրաքանչիւր կանտոն իր առանձին օրէնքներն ու սովորութիւններն ունի:

Օրէնքների մեծ մասը, որ ընդհանուր է ամբողջ հասարակապետութեան համար, գործադրում են իւրաքանչիւր կանտոնում իրենց սեպհական պաշտօնական մարդկանց միջոցաւ: Զօրքին խնամում են կանտոնները, իսկ դաշնակցական կառավարութիւնը ընդհանուր կանոններ է դնում, նշանակում է աւագ սպաներ և իր վերայ է առնում հրամատարութիւնը պատերազմի ժամանակ: Դաշնակցական կառավարութիւնը հսկում է տեղական չինովնիկների վերայ և

պաշտպան հանդիսանում մասնաւոր մարդկանց նրանց ճշուճները դէմ:

Իաջնակցական կառավարութիւնը կազմուած է՝ Ազգային Խորհրդից, ժողովրդի ներկայացուցիչների պալատից, որոնց ընտրում են բոլոր քաղաքացիները (բացի հոգևոր կոչում ունեցողներից, դատարանով արատաւորուածներից և 20 տարեկանից պակաս եղողներից) և նահանգների Խորհրդից, որի համար իւրաքանչիւր կանտոն երկուական պատգամաւոր է ընտրում: Այդ երկու Խորհուրդը միասին ընտրում են գործադիր իշխանութիւն եօթը անդամից բաղկացած՝ Ֆէդերացիայի Խորհրդի համար: Այդ անդամները կատարում են մինիստրների պաշտօնը և իրենց մէջ բաժանում են կառավարութեան բոլոր գործերը: Նրանք ընտրում են իրենց միջից հասարակապետութեան պրէզիդէնտին: Պրէզիդէնտն նոյնպէս վարում է, ինչպէս և Ֆեդերատիւ Խորհրդի միւս անդամները, գործերի մի որևէ մասը: Նրան ընդրում են ընդամենը մի տարով, և նա կատարում է պետութեան գլխաւորի դերը, գլխաւորապէս, զանազան հանդիսաւոր արարողութիւնները և նոյնպէս օտար պետութիւնների հետ ունեցած յարաբերութիւնները նրա միջոցով են տեղի ունենում:

Իրենց տեղական գործերի համար իւրաքան-

չիւր կանտոն ունի իր օրէնսդրական ատեանը ժողովրդի ներկայացուցիչներից: Այդ ատեանը— Բարձրագոյն Խորհուրդը, հրատարակում է օրէնքներ, որոշում է տուրքերը, հսկում է պաշտօնեաների գործունէութեան վերայ և նշանակում է կարևորագոյն պաշտօնեաներին: Կանտոններում գործադիր իշխանութիւնը պատկանում է 5—9 հոգուց բաղկացած մի խորհրդի, որոնց ընտրում է կամ Բարձրագոյն Խորհրդը, կամ հէնց ինքը ժողովուրդը:

Մի քանի կանտոններ Բարձրագոյն Խորհուրդը չեն ընտրում, այլ բոլոր գործերը վճռում են բոլոր քաղաքացիների ընդհանուր ժողովում: Այդ տեսակ ժողովները լինում են, ընդհանրապէս, բացօդեայ: Լանդամանը— կանտոնի աւագը՝ նստում է սեղանի առաջ, որ դրուած է լինում ընդարձակ մարգագետնում կամ դաշտում. կանտոնի բոլոր տղամարդիկ շարուած են նրա շուրջը, իսկ նրանց յետևը՝ կանայք և երեխայք: Լանդամանը պատմում է թէ ինչ է արուել անցեալ տարի, յետոյ կարդում է աղօթք ու անցնում այն հերթական խնդիրներին, որ պիտի վճռէ ժողովը:

Նա առաջադրում է նոր օրէնքներ, ժողովը քննում է այդ օրէնքները, մի մասը ընտնում է, միւս մասը՝ երբեմն մերժում. քաղաքացիներն էլ իրենք իրենց կողմից են առաջարկում այս կամ

այն միջոցը, որոնք օգտակար են համարում հասարակութեան համար, այդ էլ՝ նախքան ընդունելը՝ մարամասն քննութեան են ենթարկում. այնուհետև որոշում են տուրքերը, հաստատում են առաջիկայ տարուայ ել և մտից նախահաշիւը, հարկ եղած դէպքում աւագին իրաւունք են տալիս փոխառութիւն անել ընդհանուր գործի համար և, վերջապէս, ընտրում են խորհրդի անդամներ, որոնք աւագի հետ միասին հանդիսանում են թէ գործադիր իշխանութիւն և թէ այլ պաշտօնական անձինք:

Այսպիսով այստեղ ժողովուրդը-ինքը, առանց միտրեէ ներկայացուցիչի, վճռումէ իր գործերը, բայց այդ, հասկանալի է, հնարաւոր է միայն այն տեղ, ուր բնակչութիւնը շատ չէ: Հարիւր հազար մարդ, բնական է, չէ կարող մի ժողովի գալ ու կանոնաւոր քննութեան առնել իր գործերը:

Հասարակական գործերը բացի այդպիսի համայնական ձևով կարգաւորելուց զատ մի քանի սակաւաբնակ կանտօներում, պատահումեն դէպքեր, երբ բոլոր Շվեյցարացիք անմիջական մասնակցութիւն են ունենում պետական կարևոր ինդիքի վճիռների մէջ: Այդ լինումէ այն ժամանակ, երբ անհրաժեշտ է համարւում սահմանադրական հասարակապետութեան *հիմնական* օրէնքների մէջ մի որևէ փոփոխութիւն մտցնել: Այն

ժամանակ դաշնակցական կառավարութիւնն ուղարկում է բոլոր քաղաքացիներին հարցում, թէ ցանկանումեն նրանք արդեօք, որ սահմանադրութեան մէջ այս ինչ փոփոխութիւնն մտցնուի, և նրանցից ամեն մէկը պարտաւորէ պատասխանել այն կամ ոչ: Երբ առանձին նահանգներն էլ են ցանկանում փոփոխութիւն մտցնել իրենց սահմանադրութեան մէջ, նրանք էլ այդպիսի հարցումով են դիմում ժողովրդին: Երբեմն այդ հարցումն անւում է ոչ միայն սահմանադրութեան օրէնքների փոփոխութեան առթիւ, այլ և ուրիշ օրէնքների վերաբերմամբ, որոնք ծանրակշիռ նշանակութիւն են ունենում ամբողջ պետութեան, կամ մի առանձին կանտօնի համար: Բայց այդ անւում է միայն այն դէպքում, երբ բազմաթիւ պահանջողներ են լինում, օրինակ ընդհանուր պետական օրէնքների փոփոխութեան համար պահանջւում է ոչ պակաս քան 30,000 հոգի:

Այդպիսով կարելի է ասել, որ Շվեյցարեան լիակատար ռամկավարական պետութիւն է. այնտեղ բոլոր կառավարութիւնը գտնւում է ժողովրդի ձեռքին, բոլոր աստիճանաւորները ընտրւում են կամ ուղղակի ժողովրդից, կամ նրա ներկայացուցիչներից և ներկայանում են ժողովրդի կամքը կատարողներ, որն արտայայտւում է, կամ պատգամաւորների պալատով, կամ անմիջապէս հէնց իրենց

քաղաքացիներով: Այդ պայմաններում ոչ մի ներքին յուզում, ոչ մի ընդհարում առանձին կանտոնների մէջ կամ բնակչութեան զանազան խււերում՝ տեղի չեն ունենում և չեն խանգարում կեանքի խաղաղ ընթացքը. վարչական բոլոր ճիւղերում թագաւորում է կատարեալ կարգապահութիւն:

« Ազգային գրադարան

NL0194996

30

421

91

IND